

**РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЖІНОЧОГО ВИКОНАВСТВА
В УКРАЇНСЬКОМУ БАЛЕТІ: 90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.
(частина II: Одеса, Харків, Дніпро)**

Мета дослідження — аналіз жіночого виконавства в українському балеті з часів здобуття незалежності до сьогодення (1991-2017 рр.), зокрема в містах Одеса, Харків, Дніпро. **Методологія** дослідження ґрунтується на регіональному та персонологічному підходах, на принципах спадкоємності та єдності навчання й виконання, а також на історико-мистецтвознавчому аналізі. **Наукова новизна** полягає у виокремленні основних регіональних осередків жіночого виконавства в українському балеті та творчих рис найбільш відомих його представниць: м. Одеса (О. Воробйова, М. Полюдова, О. Добрянська, О. Рожевич та ін.), м. Харків (І. Хандажевська, А. Радієвська, К. Шатковська та ін.), м. Дніпро (Г. Дорош, О. Печенюк, К. Шмигельська та ін.). Підкреслено, що відповідно до принципу єдності навчання й виконання в межах конкретного мистецького осередку прослідковується співпраця хореографічної школи та театрів опери й балету. **Висновки.** Підтверджено факт, що українські солістки й балерини, виходячи з огляду їхнього репертуару, не просто зберігають світову й вітчизняну класику, а й вдаються до сміливих експериментів, закладаючи підвалини власного художнього й технічно-професійного зростання, розвиваючи кращі традиції школи жіночого виконавства в українському балеті.

Ключові слова: український балет, жіноче виконавство, регіональні осередки, репертуар.

Захарова Валентина Анатоліївна, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

Региональный анализ женского исполнительства в украинском балете: 90-е годы ХХ – начало ХХІ в. (часть II: Одесса, Харьков, Днепр)

Цель работы - анализ женского исполнительства в украинском балете со времен провозглашения независимости до сегодняшнего дня (1991-2017 гг.), в частности в городах Одесса, Харьков, Днепр. **Методология** исследования основана на региональном и персонологическом подходе, на принципах преемственности и единства обучения и выполнения, а также на историко-искусствоведческом анализе. **Научная новизна** заключается в выделении основных региональных центров женского исполнительства в украинском балете и творческих черт наиболее известных его представительниц: г. Одесса (А. Воробьева, М. Полюдова, А. Добрянский, О. Рожевич и др.), г. Харьков (И. Хандажевская, А. Радиевская, К. Шатковская и др.), г. Днепр (Г. Дорош, А. Печенюк, К. Шмигельская и др.). Подчеркнуто, что в соответствии с принципом единства обучения и выполнения в пределах конкретного художественного центра наблюдается сотрудничество хореографической школы и театра оперы и балета. **Выводы.** Подтвержден тот факт, что солистки и балерини, учитывая их репертуар, не просто сохраняют мировую и отечественную классику, но и прибегают к смелым экспериментам, закладывая основы собственного художественного и технико-профессионального роста, тем самым развивают лучшие традиции школы женского исполнительства в украинском балете.

Ключевые слова: украинский балет, женское исполнение, региональные представительства, репертуар.

Zakharova Valentina, postgraduate of Kyiv National University of Culture and Arts

Regional analysis of female performance in the Ukrainian ballet: 90s XX – early XXI century (part II: Odessa, Kharkiv, Dnipro)

The purpose of the work is to analyze the female performance in the Ukrainian ballet from the time of declaration of independence until today (1991-2017), in particular in the cities of Odessa, Kharkov, Dnepro. **The methodology** of the research is based on regional and person-like approaches, on the principles of continuity and unity of teaching and performance, as well as on historical and art criticism. **Scientific novelty** consists in the allocation of the main regional centers of female performance in the Ukrainian ballet and the creative features of its most famous representatives: Odessa (A. Vorobyeva, M. Polyudova, A. Dobriansky, O. Rozhevich, etc.), G. Kharkov (I. Khandazhevskaya, A. Radievskaya, K. Shatkovskaya and others), the city of Dnepr (G. Dorosh, A. Pechenyuk, K. Shmigelskaya and others). It is emphasized that in accordance with the principle of unity of learning and fulfillment within a particular art center, cooperation is observed between the choreographic school and the theater of opera and ballet. **Conclusions.** The fact that soloists and ballerinas, taking into account their repertoire, not only preserve the world and domestic classics, but also resorts to bold experiments, laying the foundations for their own artistic and technical and professional growth, thereby developing the best traditions of the school of female performance in the Ukrainian ballet.

Key words: Ukrainian ballet, female performance, regional representations, repertoire.

У 1925 р. в Харкові з'являється перша в Україні балетна труппа на базі якої згодом, у 1957 р., засновується хореографічна школа. В наступному 1926 р. виникає одночасно дві труппи в Києві та Одесі, котрі також інституційно й творчо еволюціонують до рівня балетних шкіл у 1934 та 1939 рр. На основі першої пересувної труппи, що була організована в Полтаві у 1928 р., у 1932 р. з'являється Дніпропетровська балетна труппа, котра у 1941 р. об'єднується з Одеським театром. У післявоєнні роки її представники входять до складу балетних труп Донецького, Харківського та Одеського театрів, і лише у 1974 р. вона отримує друге життя в статусі окремої труппи, на базі якої й виникає школа.

У Львівському державному театрі опери та балету труппа запрацювала з 1940 р. У цьому ж році утворилася група талановитих майстрів оперної сцени в Донецьку, перша труппа була створена у 1932 р. в Луганську – на базі Пересувного оперного театру Правобережної України.

Ступінь наукової розробки теми. Осмислюючи феномен жіночого виконавства в балеті, варто брати до уваги праці В. Красовської [5-6], Ю. Бахрушина [2], Ю. Слонімського [13-14], В. Богданова-Березовського [3], Б. Львова-Анохіна [7] та ін., в яких розкриті важливі історичні закономірності розвитку балетного театру, що мали вплив і на формування вищезначеного предмета нашого розгляду. Що ж до українського контексту в цьому питанні, то вагому теоретичну цінність мають дослідження Ю. Станішевського [15-17], праці В. Туркевича [10-12], дисертації Т. Павлюк [8], О. Шаповал [19], П. Чуприни [18], Є. Коваленко [4] та ін. Окрім цього, необхідно звернутися до наукової періодики, публікацій в ЗМІ, журналах та інтернет-виданнях, до медіа-ресурсів, інтерв'ю з балетмейстерами та артистами.

Метою статті є регіональний аналіз жіночого виконавства в українському балеті з часів здобуття незалежності до сьогодення (1991-2018 рр.) на прикладі найвідоміших представниць регіональних осередків Одеси, Харкова, Дніпра.

Одеський національний академічний театр опери і балету за добу незалежності теж представлений солістками, творчість яких заслуговує на нашу увагу в межах дослідження регіональних особливостей жіночого виконавства в Україні.

Олександра Воробйова в 2001 р. закінчила Одеське училище мистецтв і культури ім. Костянтина Данькевича і з цього часу працює в балетній труппі Одеського Національного академічного театру опери і балету. Гастролювала з труппами Одеського театру, Національної опери України ім. Тараса Шевченка, московською труппою New Classical Ballet і труппою Ballet Classique de Paris в Іспанії, Швейцарії, Греції, США, Канаді, Португалії, Китаї, Португалії, Бельгії, Франції та Німеччині. Основні партії: Фатуму і Тютюнниці в балеті «Кармен-сюїта» Ж. Бізе – Р. Щедрина, Вальси № 7 і № 11 в хореографічній сюїті «Шопеніана» на музику Ф. Шопена, головну партію в балеті «Жизель» А. Адана, Принцеси Аврори і Феї діамантів в балеті «Спляча красуня» П. Чайковського, Маші у балеті «Лускунчик» П. Чайковського, Фрейлін і Великих лебедів в «Лебединому озері» П. Чайковського, Марго в балеті-гала «Нурієв forever ...» та ін.

Марина Полюдова з 1995 до 2009 рр. працювала у Національному театрі опери та балету Республіки Молдова, а з 2009 р. працює в Одеському театрі опери та балету, лауреат багатьох міжнародних конкурсів. Провідні партії – Редиска в «Чіпполіно» К. Хачатуряна, Джульєтта в «Ромео і Джульєтта» С. Прокоф'єва, Маша в «Лускунчику» П. Чайковського у постановці Ю. Григоровича, Сванільда в «Копелії» Лео Деліби, Сильфіда в «Сильфіді» Х. Левенсхольда, Білосніжка в «Білосніжці та 7 гномів» Б. Павловського, Кармен і «Кармен» Ж. Бізе — Р. Щедрина, Кітрі в «Дон Кіхоті» Л. Мінкуса, Жизель в «Жизелі» А. Адана, принцеса Аврора в «Сплячій красуні» П. Чайковського, Одетта-Оділлія в «Лебединому озері» П. Чайковського та ін.

Олена Добрянська закінчила Одеське державне училище мистецтв і культури, вихованка О. Барановської. Володарка бронзової медалі й звання лауреата III міжнародного конкурсу ім. Юрія Григоровича «Молодий балет світу» (Сочі), молодіжної премії ім. Лії Бугової Одеського відділення НСТДУ за виконання партії Одетти-Оділлії в балеті «Лебедине озеро» П. Чайковського (Одеса). В 2018 р. їй було присвоєно почесне звання Заслуженої артистки України. У репертуарі балерини партії: Одетти-Оділлії в балеті «Лебедине озеро» П. Чайковського, Маші в балеті «Лускунчик» П. Чайковського, Принцеси Аврори в балеті «Спляча красуня» П. Чайковського, Кітрі в балеті «Дон Кіхот» Л. Мінкуса, соло в балетах «Баядерка» і «Пахіта» Л. Мінкуса, партії в хореографічній сюїті «Шопеніана» на музику Ф. Шопена та в балеті-гала «Нурієв forever...».

Ольга Рожевич у 1994 р. закінчила Уфимське хореографічне училище й танцювала до 1998 р. в Чуваському театрі опери і балету, після чого перейшла до балетної труппи Одеського Національного академічного театру опери і балету. Найвідоміші партії: Вілліс в «Жизель» А. Адана), Феї жвавости в

«Сплячій красуні» П. Чайковського, Китайський танець в «Лускунчику» П. Чайковського), прелюд № 7 і вальс № 7 в «Шопеніані» на музику Ф. Шопена, партії Фрейлін, Наречених і Маленьких лебедів в «Лебединому озері» П. Чайковського, варіації в «Пахіті» Л. Мінкуса, партію Подруг Кітрі та варіації в «Дон Кіхоті» Л. Мінкуса; вальс-четвірка й тріо Тіней в «Баядерці» Л. Мінкуса, партія Феї повітря в «Таємниці Віденського лісу» на музику Г. Малера і Й. Штрауса та ін.

Разом з провідними майстрами сцени працюють знані й талановиті артистки балету вищої, I та II категорій, до когортки яких віднесено Тетяну Афанютіну, Олену Кондратьєву, Катерину Бартош, Наталію Івасенко, Катерину Кальченко, Марію Рязанцеву, Марину Крагель, Анастасію Банникову, Людмилу Грекову та багатьох інших.

Як регіональний мистецький осередок Харків має досить давню історію. Це насамперед діяльність Національного академічного театру опери і балету ім. М.В. Лисенка, що є найстарішим вітчизняним музичним театром (понад 220 років у його стінах вирує культурно-мистецьке, зокрема й балетне, життя). Також потрібно згадати хореографічні студії та школи ще за радянського часу, в яких працювали й творили історію хореографічної культури Харкова Н. Дудинська, В. Дуленко, З. Лур'є, І. Герман, Н. Пельцер-Чумакова, Т. Іванникова, С. Коливанова, А. Дурсенева та ін. [20].

Починаючи з 1990-х рр. і станом на сьогодні, у контексті жіночого виконавства ці традиції продовжують на харківській сцені *Антоніна Радієвська, Ірина Хандажевська, Олена Шевцова, Каріна Шатковська, Лариса Грицай, Ірина Ладигіна, Світлана Калашикіна, Олена Шлягіна, Тетяна Семенова* та ін. Звертають на себе увагу:

Ірина Хандажевська - заслужена артистка України, котра в 2001 р. закінчила Харківське училище культури (хореографічне відділення, клас С. Коливанової і Т. Попеску), а з 2003 р. працює в трупі Харківського академічного театру опери і балету. Нині вона провідна солістка балету, майстер сцени. У 2003 р. - дипломант Міжнародного конкурсу «Premio Roma» (Італія). Серед її репертуару: Одетта - Одиллія («Лебедине озеро» П. Чайковського), Вулична танцівниця («Дон Кіхот» Л.Мінкуса), Фея Бузку («Спляча красуня» П. Чайковського); Жізель («Жізель» А.Адана), Кармен («Кармен-сюїта» Ж.Бізе-Р.Щедрина), Пахіта («Пахіта» Л.Мінкуса), Гамзаті («Баядерка» Л.Мінкуса), Мачуха («Білосніжка та сім гномів» Б.Павловського), Медора, па-де-де, па-де-скляв («Корсар» А.Адана) та ін.

Антоніна Радієвська - заслужена артистка України, кандидат педагогічних наук (2015). У 1997-2001-х рр. вона навчалася в Харківському училищі культури (клас С. Коливанової і Т. Попеску), у 2001-2006-х рр. – студентка факультету хореографічного мистецтва Харківської державної академії культури, а у 2007-2008-му рр. – магістрат того ж факультету. З 1998 р. на II курсі Харківського училища культури прийнята в балетну трупу Харківського академічного театру опери і балету, де працює й нині. Має численні нагороди в статусі солістки та за балетмейстерську роботу. В її репертуарі: Сінді («Попелюшка» Й. Штрауса), Попелюшка («Попелюшка» С. Прокоф'єва), Сванільда («Коппелія» Л.Деліба), Маша, китайський танець («Лускунчик» П. Чайковського), Птиця Рухх («Тисяча та одна ніч» Ф. Амірова), Пахіта («Пахіта» Л.Мінкуса), Марія («Привал кавалерії» І. Армсгеймера), Дівчина («Видіння троянди» К.-М. Вебера), Принцеса Аврора, принцеса Флорина, Фея Безтурботності, Фея Діамантів, Червона шапочка («Спляча красуня» П. Чайковського), Кітрі, подруга Кітрі, Амур, варіація в гран па («Дон Кіхот» Л.Мінкуса), Варіація в «Тріо Тіней» («Баядерка» Л.Мінкуса) та ін.

Каріна Шатковська - солістка балету, яка у 2004 р. закінчила Харківське училище культури (клас Н. Сильвестрової), а у 2006 р. Харківську академію культури (факультет класичної хореографії). Дебютувала у вересні 2002 р. в спектаклі «Лускунчик» (Маша) в Одеському національному театрі опери і балету. Має численні нагороди на міжнародних і всеукраїнських конкурсах (1995 р., 1997-1999 рр., 2000 р., 2009 р.). З-поміж найвідоміших її партій – Маша, Коломбіна, китайський танець («Лускунчик» П. Чайковського), Принцеса Аврора, принцеса Флорина, Фея Безтурботності, Фея Діамантів, Червона шапочка («Спляча красуня» П. Чайковського), Кітрі, подруга Кітрі, Амур, перша варіація в гран па («Дон Кіхот» Л.Мінкуса), Нікія, три варіації в картині «Тіні» («Баядерка» Л.Мінкуса), Сванільда («Коппелія» Л.Деліба), Попелюшка («Попелюшка» С. Прокоф'єва), Білосніжка («Білосніжка та сім гномів» Б.Павловського), Принцеса Будур («Тисяча і одна ніч» Ф.Амірова), Солістка («Шопеніана» Ф.Шопена), Адажіо, сольні і групові танці, варіація солістки, кода («Пахіта» Л.Мінкуса), Марія («Привал кавалерії» І.Армсгеймера); («Видіння троянди» К.-М.Вебера).

І ще одним помітним, на нашу думку, регіональним центром жіночого виконавства є Дніпро (колишній Дніпропетровськ). Як і в попередніх випадках, ми маємо ситуацію співпраці й взаємодії у межах осередку хореографічного училища та академічного театру опери і балету, що свідчить про спадкоємність традицій та відтворення української школи жіночого балету в межах цього регіону. Безумовно, що перша, про кого слід згадати, це *Ганна Дорош*, котра у 1989-1998 рр. була артисткою Дніпропетровського театру опери і балету. Саме в цей період (1993) їй присвоєно звання заслуженої

артистки України, а вже згодом народної (2001), коли вона стала солісткою в Київському театрі. Ось що писав про неї Ю. Станішевський: «Вихована в традиціях російської академічної школи, А.Дорош захоплює вишуканою чистотою й філігранною відточеністю віртуозного класичного танцю, артистичною грацією й широкою кантиленою пластики. В її акторській палітрі гармонійно поєднуються іскристі комічні фарби, прониклива лірика, натхненна романтика й драматизм. Балерина блискуче виконує головні партії в усіх спектаклях хореографічної спадщини і в різноманітних сучасних постановках» [17, 320-321].

Ще однією помітною постаттю є *Олена Печенюк* - учениця Н. Калгашкіної, заслужена артистка України та лауреат багатьох премій. Після закінчення балетної школи в Дніпропетровську вона продовжила підвищувати майстерність у балетній академії ім. Джона Кранко в Штутгарті (2004-2005рр.). У 2005 р. повернулася в трупу Дніпропетровського академічного театру опери та балету. Сьогодні в її репертуарі – Ліза в «Марній обережності» Гертеля, Одетта - Одиллія, принцеса Аврора і принцеса Маша в балетах П. Чайковського «Лебедине озеро», «Спляча красуня», «Лускунчик»; Жізель в однойменному балеті Адана, Джульєтта в «Ромео і Джульєтті» Прокоф'єва, Кітрі в «Дон Кіхоті» Мінкуса, Кармен в «Кармен-сюїті» Бізе-Щедрина, княгиня Ольга в однойменному балеті Є. Станковича і багато інших провідних партій.

У новітній історії українського жіночого балету дніпровський регіон представлений провідними майстрами театру опери і балету, серед яких: *Катерина Шмигельська, Раміна Бураєва, Дар'я Дубровіна, Валерія Ільченко, Дар'я Ганник, Ірина Авраменко, Аліна Коваль, Марина Щербина* та ін.

Висновки. Отже, регіональний аналіз жіночого виконавства в українському балеті 1990-2010 рр., підкріплений персоніологічним аналізом, дає підстави визнавати, що традиція жіночого виконавства в українському балеті не просто існує, а й розвивається. Українські виконавиці не тільки дбайливо зберігають у своєму репертуарі світову й вітчизняну класику, а й вдаються до сміливих експериментів, закладаючи підвалини художнього й технічно-професійного зростання. Під час регіонального аналізу зосереджено увагу на основних осередках жіночого виконавства в Україні. Кожне місто й регіон, з його балетною школою і оперним театром, є важливим простором, в межах якого, враховуючи принципи спадкоємності та єдності виховання й виконання, розвиваються традиції школи жіночого виконавства в українському балеті.

Література

1. Анико Рехвиашвили: В балете огромное количество выходцев из Киева / URL: <https://golos.ua/i/378091>.
2. Бахрушин Ю.А. История русского балета. М.: Советская Россия, 1965. 227 с.
3. Богданов-Березовский В.М. Галина Сергеевна Уланова. Изд. 2-е, испр. и допл. М.: Искусство, 1961. 172 с.
4. Коваленко Є.І. Балетне мистецтво Національної опери України 1991-2005 рр.: виконавські традиції, творчі постаті, вистави: автореф. дис. ... канд. мист. 17.00.02. Київ, 2017. 23 с.
5. Красовская В.М. Русский балетный театр начала XX века. 2. Танцовщики. Л.: Искусство, 1972. 456 с.
6. Красовская В.М. Профили танца. СПб.: АРБ им. А.Я. Вагановой, 1999. 400 с.
7. Львов-Анохин Б.А. Мастера Большого балета. М.: Искусство, 1976. 240 с.
8. Павлюк Т.С. Українське балетмейстерське мистецтво другої половини ХХ ст. : автореф. дис... к. мист. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, 2005. 20 с.
9. «Протанцованный Дюма». URL: <http://rg.kiev.ua/page5/article34074>.
10. Туркевич В. Легенда українського балету / Бенефіс народної артистки України, народної артистки Радянського Союзу, віце-президента Української Академії Танцю Валентини Калиновської, присвячений 40-річчю творчої діяльності. Буклет. Київ: Вид. Національної опери України ім. Т.Г.Шевченка, 1998. 10 с.
11. Туркевич В. Фейерверк фуэте для Елены Потаповой / День. 2010. № 66. URL: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/taym-aut/feyerverk-fuete-dlya-elenypotapovoy>.
12. Туркевич В. Хореографічне мистецтво України у персоналіях (біобібліографічний довідник). К., 1999. 223 с.
13. Слонимский Ю.И. Советский балет. Материалы к истории советского балетного тетра. Москва, Ленинград: Искусство, 1950. 368 с.
14. Слонимский Ю.И. Драматургия балетного театра XIX века. М.: Искусство, 1977. 344 с.
15. Станишевский Ю. Харьковский театр оперы и балета / Музыкальная энциклопедия. Т. 5. М.: Советская энциклопедия, 1981. С. 1035-1037.
16. Станишевський Ю.О. Балетний театр України: 225 років історії. К.: Музична Україна, 2003. 440 с.
17. Станишевский Ю. Украинский балетный театр. К.: Музична Україна, 2008. 411 с.
18. Чуприна П.Я. Творча діяльність Національного академічного театру опери та балету України ім. Т.Г.Шевченка в контексті розвитку української художньої культури (1991-2001): дис... к. мист.: 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ, 2005. 186 с.

19. Шаповал О. В. Творча діяльність балетмейстера А.Ф.Шекери в контексті історії української хореографічної культури 60-90 років ХХ ст.: автореф. дис.. к. мист. 17.00.03 «Музичне мистецтво». К., 2006. 27 с.

20. Шкуреев К.І. Становлення хореографічної освіти у Харкові (ХХ – початок ХХІ століття) як чинник створення балетних вистав для дітей // Вісник ХДАДМ. 2016. №1. С. 143-148.

References

1. Aniko Rekhviashvili: In the ballet there is a huge number of people from Kiev. Retrieved from: <https://golos.ua/i/378091> [in Russian].
2. Bakhrushin Yu. (1965). History of Russian Ballet. M.: Soviet Russia [in Russian].
3. Bogdanov - Berezovsky V. (1961). Galina Sergeevna Ulanova. Ed. 2 nd, cor. and aug. M.: Art [in Russian].
4. Kovalenko E. (2017). Ballet Art of the National Opera of Ukraine 1991-2005: performing traditions, creative figures, plays. The author's abstract. dis ... candidate art studies 17.00.02. Kyiv [in Ukrainian].
5. Krasovskaya V. (1972). Russian ballet theater of the early twentieth century. Dancers. - L.: Art [in Russian].
6. Krasovskaya V. (1999). Profiles of dance. St. Petersburg [in Russian].
7. Lvov-Anokhin B. (1976). Masters of the Grand Ballet. M.: Art [in Russian].
8. Pavlyuk T. (2005). Ukrainian choreography art of the second half of the twentieth century. The author's abstract. dis ... candidate art studies 17.00.01 «Theory and History of Culture». Kyiv, State acad. guides Personnel Culture and Arts. [in Ukrainian].
9. "Dumas Dancers". Retrieved from: <http://rg.kiev.ua/page5/article34074/> [in Russian].
10. Turkevich V. (1998). Legend of the Ukrainian Ballet. Beneficiary of People's Artist of Ukraine, People's Artist of the Soviet Union, Vice President of the Ukrainian Academy of Dance Valentin Kalinovska, dedicated to the 40th anniversary of creative activity. Booklet. K. [in Ukrainian].
11. Turkevich V. (2010) Fireworks fouette for Elena Potapova. Day. №. 66. Retrieved from: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/taym-aut/feyerverk-fuete-dlya-elenypotapovoy> [in Russian].
12. Turkevich V. (1999). Choreographic art of Ukraine in personalities (bibliographical guide). K. [in Ukrainian].
13. Slonimsky Yu. (1950). Soviet ballet. Materials on the history of the Soviet ballet tetra. M., L.: Art. [in Russian].
14. Slonimsky Yu. (1977). The dramaturgy of the ballet theater of the XIX century. M.: Art. [in Russian].
15. Stanishevsky Yu. (1981). Kharkov Theater of Opera and Ballet. In the Music Encyclopedia, vol. 5, 1035-1037. [in Russian].
16. Stanishevsky Yu. (2003). Ballet Theater of Ukraine: 225 years of history. K.: Musical Ukraine. [in Ukrainian].
17. Stanishevsky Yu. (2008). Ukrainian Ballet Theater. K.: Musical Ukraine. [in Russian].
18. Chuprina P. (2005). Creative activities of the National Academic Theater of Opera and Ballet of Ukraine named after. T. Shevchenko in the context of the development of the Ukrainian artistic culture (1991-2001): The diss. of candidate of Arts according, spec. 17.00.01. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Shapoval O. (2006). The creative activity of choreographer A. Shkerei in the context of the history of Ukrainian choreographic culture 60-90 years of the twentieth century: The author's abstract. dis ... candidate art studies. 17.00.03. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Shkuryev K. (2016). The formation of choreographic education in Kharkiv (XX - early XXI century) as a factor in the creation of ballet performances for children. In the Herald of Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts, №1, 143-148. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.10.2018 р.